

Vesna Miović, *Dubrovačka republika u spisima osmanskih sultana*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2005, 444 str.

Objavlivanjem gore navedenog djela sa analitičkim inventarom sultanskih spisa serije *Acta Turcarum* Državnog arhiva u Dubrovniku naučnoj javnosti je prezentiran dio izuzetno bogate građe spomenutog arhiva. Naime, dubrovačka arhivska zbirka sa preko 10000 raznih dokumenata na osmanskom jeziku i osam rukopisnih knjiga iz XVIII vijeka koje sadrže italijanske prevode ili kratke izvode iz tih dokumenata predstavlja, bez sumnje, jednu od najvažnijih a, sigurno, najbogatiju zbirku na prostorima Balkana. Uz to treba napomenuti da je ta zbirka bila u fokusu pažnje i interesovanja raznih istraživača minulih decenija te da je materijal navedene zbirke značajno prezentiran u raznim naučnim djelima, ne samo ranije na srpsko-hrvatskom i bosanskom nego i na njemačkom i engleskom jeziku. Prednost koju pruža raznim profilima istraživača i specifičnost osmanske zbirke dubrovačkog arhiva u odnosu na ostale zbirke jeste to što je ona bila dobrim dijelom dostupna i istraživačima koji nisu poznavali osmanski jezik. Činjenica je da su mnogi dokumenti ove zbirke imali i brojne prevode na italijanski ili hrvatski uz dodatak originala ili bez originala. Naime, postojala je praksa da dragomani Porte i dragomoni dubrovačke vlastele redovno prevode osmanske zvanične akte na naš ili italijanski jezik u cijelosti ili su samo na poledini dokumenta bilježili kratki sadržaj dokumenta.

O dubrovačkim aktima i poveljama pisao je i dr. Jovan Radonić, koji je bio delegat jugoslavenske vlade 1920. godine kada je po Sen Žermenskom ugovoru 1919. Austrija bila dužna vratiti sva akta dubrovačkog arhiva koja je bila otuđila u Beč 1833. godine. Stanovit dio dokumenata Dubrovačkog arhiva napisan je na ćirilici što je predstavljalo poseban predmet interesovanja i naučne obrade. (Ć. Truhelka, Fr. Miklošić, Lj. Stojanović, K. Kovač) To su, npr., povelje osmanskih sultana do sultana Murata II koje su pisane ćirilicom. Uz navedene osmanske dokumente, zahvaljujući radu dragomana, u dubrovačkom arhivu se nalazi i osam rukopisnih knjiga iz 18. stoljeća koje sadrže italijanske prevode ili kratke izvode iz tih dokumenata. Opis tih inventarnih knjiga dao je Fehim Efendić. Na osnovu navedenog opisa

uočava se veliko razumijevanje i pedantnost koje su dragomani posjedovali prilikom sređivanja dokumentacije koju su tematski klasificirali kao, npr: ručna pisma turskih sultana, izvještajna pisma, vjerovna pisma, bolnice, trgovački sporovi, poklisari u Carigradu, poklisari u BiH, umorstva iz zasjede, turska državna blagajna, koža, stoka, ljudska hrana, konzuli, carske kapitulacije, gusari, kapetanije, merdžani, Konavle, trgovina u Osmanskom carstvu, Beograd, Stolac, Skadar, Sofija, Skoplje, Tripoli, dubrovački brodovi, šef finansijske uprave u Bosni, dizdari osmanskih tvrđava, kadije, naib kadije, akreditivna pisma poklisara, prodavač soli u Gabeli, vino, ulje, proso, priznanice na danak, glavni drumovi, pristaništa u Osmanskom carstvu, plovidba, izaslanici turske vlade, malikane, panduri, robovi, latinski redovnici u Osmanskom carstvu, carinarnica, turski komisar na Pločama, granice, carina, porez, namet i slično.

U vrijeme kada je Hazim Šabanović dao opis dokumenata dubrovačkog arhiva konstatovao je da su dokumenta bila podijeljena na sekcije po vrstama pojedinih dokumenata te da su se u tim sekcijama nalazili svežnjevi dokumenata u originalu i prevodu (neki na italijanskom a neki na srpsko-hrvatskom).¹

Navedene klasifikacije osmanskih dokumenata i njihovi prijevodi ili kratki sadržaji koje su sačinili dragomani te njihova obrada ključni su kao velika pomoć i olakšanje za razumijevanje i prezentaciju navedene građe. Stoga spomenuti dragomani i bezimenni marljivi redaktori prevoda i regesti zaslužuju pažnju i zahvalnost onih koji dolaze nakon njih.

Najstarije dokumente iz dubrovačke zbirke koji se odnose na 15. i 16. stoljeće uvrstio je u svoju zbirku *Turski spomenici* Gliša Elezović. On je dao precizne prevode navedenih dokumenata in extenzo sa veoma detaljnim i preciznim bilješkama. Tek od sultana Mehmeda II nalaze se akti pisani na osmanskom. Pored Gliše Elezovića u Arhivu su vršili istraživanja i ukazivali na njegov značaj naši orijentalisti poput Sulejmana i Fehima Bajraktarevića, Hazima Šabanovića, Seida Traljića, Rize Muderizovića, Derviša Korkuta, Vladislava Skarića i drugih kao i brojni drugi historičari i osmanisti koji su istraživali i pisali nakon njihovog doba. Na sređivanju arhivske građe u Dubrovniku značajno je radio Fehim Efendić, čiji je rad *Dragomani i kancelarija turska u Dubrovniku* objavljen u Kalendaru Gajreta 1940. godine, i koji je time što je opisao sadržaj knjiga koje su vodili dragomani posebno

1 H. Šabanović, *Turski dokumenti Državnog arhiva u Dubrovniku*, POF XII-XIII, Sarajevo, 1965., str. 121-151.

skrenuo pažnju na ovu vrijednu zbirku, a istovremeno i ukazao na mogućnosti njenog korištenja za širi krug istraživača osmanske historije, pored orijentalista. Dubrovački arhiv, odnosno dokumenti navedenog arhiva bili su predmet interesovanja i za mnoge evropske autore kao što je Friedrich Kraelitz, Gustav Flügel, Friedrich Giese, Nicolaas Hendrik Biegan i drugi. Pitanje odnosa Dubrovnika i Osmanlija zaokupljalo je brojne autore veoma obimnih djela kakvi su Vinko Foretić, Lujo Vojnović, Vuk Vinaver, Ivan Božić, Toma Popović i mnogi drugi. Iako brojna djela o odnosima Osmanlija i Dubrovnika obiluju historijskim činjenicama, ne sadrže upečatljivost i vjerodostojnost izvornog govora dokumenata.

U tom smislu, kao nadopuna nekim opširnim analizama i sintezama, dobro dođe djelo tipa ovog djela autora Vesne Miović koje vraća na izvornu građu i pomaže stvaranju autentičnog doživljaja historije. Od 1397. godine, kada je sultan Bajezit I dozvolio Dubrovčanima da mogu trgovati po njegovom carstvu, izdat je veoma veliki broj fermanskih i povelja raznih osmanskih sultana kojim se to pravo potvrđuje kao i brojni drugi fermanski koji ukazuju na razna pitanja međudržavnih odnosa. Autor gore spomenutog djela donosi u uvodnoj studiji cjelovite tekstove nekih fermanskih koji govore o odnosima Osmanlija i Dubrovčana. Najbrojniji dokumenti su oni koji se odnose na pitanje dubrovačkog harača te na pitanje zaštite dubrovačkih trgovaca koji su prolazili osmanskim teritorijem i njihovih povlastica, osobito onih koje su se odnosile na zaštitu proizvodnje i trgovine solju. Dok su u dijelu knjige u kojem su donesene kratke regeste dokumenti poredani hronološki, a ne tematski, dotle je u uvodnoj studiji uspješno sačinjena prezentacija pojedinih značajnih sultanskih dokumenata tako da na taj način grupirani dokumenti sami govore o dobro uočenim i klasificiranim problemima koji su činili bit osmansko-dubrovačkih odnosa. Sami sultanski spisi otkrili su suštinu tih odnosa, a metodologija autora kojom su ti odnosi rasvijetljeni, koja bi se mogla definirati kao „govor sultanskih spisa“, pokazuje se vrlo uspješnom i mnogo efektivnijom od dugih historijskih naracija i osobnih konstrukcija te prenošenja i prepričavanja mnogo rabljenih informacija pretakanih iz djela u djelo. Na 135 stranica teksta kombinovanog sa faksimilima sultanskih fermanskih i njihovim tekstom u prevodu slikovito su se ukazala osnovna pitanja osmansko-dubrovačkih odnosa koja su se odnosila na dubrovački harač, carine i namete na trgovačku robu, pravo na slobodnu i sigurnu trgovinu, imovinsko-pravni položaj dubrovačkih trgovaca na osmanskom području i pravni položaj osmanskih trgovaca na dubrovačkom području, monopol

na prodaju dubrovačke soli osmanskim podanicima, monopol dubrovačke luke na međudržavni trgovački promet, pravo na lov koralja u osmanskim vodama, pravo na uvoz osmanske hrane, osobito žitarica, prevoz osmanskih putnika i robe dubrovačkim brodovima i drugo. Uz pitanja ekonomske prirode koja su bila primarna i kao takva ležala u suštini tih odnosa i pitanja njihovog pravnog definiranja, autorica je skrenula pažnju i na sekundarni nivo tih odnosa koji je uključivao probleme oko razmjene ratnih zarobljenika u Dubrovniku, pitanje Dubrovnika kao mjesta utočišta robova i ratnih zarobljenika odbjeglih s osmanskog područja, pravo na zaštitu od razbojnika i otmičara, pravo na skrb za bosanskohercegovačke katolike, zaštitu dubrovačkih bogomolja u Osmanskom carstvu i slično. Ona je, također, ukazala na dokumente koji upućuju na uvažavanje koje su Dubrovčani ukazivali Osmanlijama kroz, npr., praksu topovske salve i proslave u čast novopostavljenih sultana te na dokumente iz kojih se vidi podrška u određenim periodima osmanskim pobjedama i osmanskoj politici kroz činjenicu postojanja dubrovačke špijunaže za Osmanlije.

Na taj način klasificirani i tematizirani dokumenti odslicali su suštinu osmansko-dubrovačkih odnosa bez opterećenosti rada mnoštvom činjenica iz događajne historije. Navedena uvodna studija, brojni faksimili u koloru sultanskih fermana i povelja te kratke regeste sultanskih dokumenata omogućavaju čitatelju neposredan kontakt sa značajnim dijelom osmanske historije koji obuhvata period od 1458-1805. godine.

Azra Gadžo-Kasumović